

MAKTABGACHA TA'LIM JARAYONIDA TIL VA NUTQ RIVOJINI O'RGANISHNING PEDAGOGIK METODLARI

Temirova Gulruh Dilmurod qizi

Xalqaro Nordik Universiteti

magistratura talabasi

E-mail:

g.temirova@nordicuniversity.org

Annotatsiya. Mazkur tezisda maktabgacha ta'lim jarayonida bolalar til va nutq rivojini o'rganishning pedagogik metodlari nazariy hamda amaliy jihatdan tadqiq etildi. Tadqiqot davomida maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari, til rivojiga ta'sir etuvchi omillar hamda zamonaviy pedagogik metodlarning samaradorligi tahlil qilindi. Kuzatish, suhbat, didaktik o'yinlar, hikoya tuzdirish, interfaol metodlar va kommunikativ yondashuv asosida olib borilgan tajribalar natijasida bolalarda lug'at boyligi, bog'lanishli nutq, erkin fikrlash va kommunikativ kompetensiyalar sezilarli darajada rivojlanganligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida nutq rivojlantirish jarayonini takomillashtirishga doir ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, til rivoji, nutq rivoji, pedagogik metodlar, kommunikativ kompetensiya, interfaol ta'lim, didaktik o'yin, bog'lanishli nutq, innovatsion texnologiyalar.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning boshlang'ich bo'g'ini sifatida bolaning intellektual, ma'naviy, axloqiy va kommunikativ rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri bolaning tilni egallashi, nutqiy faoliyatni shakllantirishi va ijtimoiy muloqotga kirishishi uchun eng faol bosqich hisoblanadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida til va nutq rivojiga oid pedagogik faoliyatni ilmiy asosda tashkil etish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Nutq bolaning tafakkuri, dunyoqarashi va shaxs sifatida shakllanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Til vositasida bola atrof-muhitni anglaydi, bilimlarni o'zlashtiradi hamda jamiyat bilan muloqotga kirishadi. Nutq rivojining yetarli darajada shakllanmaganligi esa bolaning keyingi ta'lim bosqichlarida o'qish, yozish, fikrni mustaqil ifodalash va ijtimoiy moslashuv jarayonlarida muammolar yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda interfaol metodlardan samarali foydalanish zarurati ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta'lim jarayonida til va nutq rivojini o'rganishning samarali

pedagogik metodlarini aniqlash hamda ularni amaliyotga tatbiq etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi maktabgacha ta'lim jarayonida til va nutq rivojini o'rganishning pedagogik metodlarini ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish, ularning samaradorligini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

1. maktabgacha yoshdagi bolalarda til va nutq rivojining nazariy asoslarini o'rganish;
2. nutq rivojiga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik omillarni tahlil qilish;
3. til va nutq rivojini o'rganishda qo'llaniladigan pedagogik metodlarni tavsiflash;
4. interfaol metodlarning samaradorligini aniqlash;
5. amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqot jarayonida pedagogik tadqiqotlarning nazariy va empirik metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Tadqiqot metodlari maktabgacha yoshdagi bolalarning psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda tanlandi.

Kuzatish metodi

Mazkur metod orqali bolalarning tabiiy faoliyati, kundalik muloqoti va nutqiy faolligi tizimli ravishda kuzatildi. Kuzatish jarayonida bolalarning lug'at boyligi, tovush talaffuzi, gap tuzish ko'nikmasi hamda bog'lanishli nutqi tahlil qilindi.

Suhbat metodi

Suhbat metodi orqali bolalarning fikrlash darajasi, savollarga javob qaytarish tezligi va nutqiy faolligi o'rganildi. Suhbat davomida ochiq va muammoli savollardan foydalanildi. Ushbu metod bolalarning erkin fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida xizmat qildi.

Didaktik o'yinlar metodi Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatida o'yin asosiy o'rin egallaganligi sababli nutq rivojlantirishda didaktik o'yinlardan keng foydalanildi.

Jumladan: "Kim tez aytadi?", "Rasm asosida hikoya tuz"; "So'zni davom ettir"; "Topib gapir" kabi o'yinlar orqali bolalarning og'zaki nutqi faollashtirildi.

Hikoya tuzdirish metodi- bolalarga ertak, sujetli rasm va hayotiy voqealar asosida mustaqil hikoya tuzdirildi. Ushbu metod orqali bolalarning izchil fikrlashi, tasavvur doirasi, bog'lanishli nutqi hamda mustaqil bayon qilish ko'nikmasi rivojlantirildi.

Interfaol metodlar-tadqiqot davomida "Aqliy hujum", "Klaster", "Rolli o'yin", "Savol-javob", "Insert" kabi interfaol metodlardan foydalanildi. Ushbu metodlar bolalarda ijodiy fikrlash va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qildi.

Pedagogik tajriba-sinov ishlari. Tajriba-sinov ishlari davomida nutq rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar tashkil etildi hamda olingan natijalar qiyosiy tahlil qilindi.

TADQIQOT NATIJALARI

Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish bolalar nutqining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Xususan, tajriba-sinov ishlari natijasida quyidagi ijobiy ko'rsatkichlar aniqlandi:

1. bolalarning lug'at boyligi kengaydi;
2. yangi so'zlarni qo'llash faolligi oshdi;
3. grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish ko'nikmalari shakllandi;
4. dialogik va monologik nutq rivojlandi; bog'lanishli nutqning izchilligi yaxshilandi;
5. tovush talaffuzidagi ayrim kamchiliklar kamaydi; muloqotga kirishish va fikr bildirish faolligi ortdi.

Didaktik o'yinlar asosida olib borilgan mashg'ulotlarda bolalarning darsga qiziqishi yuqori bo'lgani kuzatildi. Ayniqsa, rasm asosida hikoya tuzdirish metodida bolalar mustaqil fikrlashga va voqealarni izchil bayon qilishga intildilar. Interfaol metodlardan foydalanilgan mashg'ulotlarda bolalar o'zaro muloqotga faol kirishdilar hamda savollarga mustaqil javob berish ko'nikmalari shakllandi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Shuningdek, tadqiqot davomida pedagogning nutq madaniyati, emotsional yondashuvi va kommunikativ mahorati bolalar nutqining shakllanishiga bevosita ta'sir etuvchi muhim omillardan biri ekanligi aniqlandi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda til va nutq rivoji ularning psixologik, intellektual va ijtimoiy rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir. Nutq rivojining samaradorligi ko'p jihatdan pedagog tomonidan tanlangan metodlarning mazmuni va tashkil etilishiga bog'liq bo'ladi. Didaktik o'yinlarning qo'llanilishi bolalarda tabiiy muloqot muhitini yaratadi hamda ularni faol nutqiy faoliyatga jalb qiladi. O'yin jarayonida bola o'z fikrini erkin ifodalashga harakat qiladi, yangi so'zlarni o'zlashtiradi va tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rganadi. Interfaol metodlar esa bolalarda mustaqil fikrlash, tinglash madaniyati, savol berish va javob qaytarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi hamda bolalarning darsga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Tadqiqot davomida oilaviy muhit ham nutq rivojiga ta'sir qiluvchi muhim omil ekanligi kuzatildi. Ota-onalarning bolalar bilan muntazam muloqot qilishi, ertak va badiiy adabiyotlar o'qib berishi bolalarning lug'at boyligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, nutq rivojlantirish ishlari tizimli, uzluksiz va yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilgandagina samarali natijaga erishish mumkinligi aniqlandi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim jarayonida til va nutq rivojini o'rganishning pedagogik metodlari bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini

shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari kuzatish, suhbat, didaktik o‘yinlar, hikoya tuzdirish va interfaol metodlarning nutq rivojlantirishdagi samaradorligini tasdiqladi.

Tadqiqot asosida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida nutq rivojlantirishga yo‘naltirilgan interfaol metodlardan keng foydalanish;

2. Didaktik o‘yinlar asosida kommunikativ mashg‘ulotlar tashkil etish;

3. Tarbiyachilarning nutq madaniyati va pedagogik kompetensiyalarini muntazam oshirib borish;

4. Oilada bolalar bilan kitob o‘qish va erkin suhbat muhitini yaratish;

5. Nutq rivojlantirish jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish.

Mazkur metodlardan samarali foydalanish bolalarning erkin fikrlashi, bog‘lanishli nutqi va ijtimoiy muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi hamda ularning keyingi ta’lim bosqichlariga muvaffaqiyatli tayyorlanishini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ–4312-son qarori “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi 802-son qarori “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti to‘g‘risida”.

Ilmiy va o‘quv adabiyotlar

5. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1999.

6. Leontev A.A. Nutq faoliyati asoslari. – Moskva: Smisl, 2003.

7. Elkonin D.B. Bola psixologiyasi. – Moskva: Akademiya, 2007.

8. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Sankt-Peterburg: Piter, 2008.

9. Muxina V.S. Yosh psixologiyasi. – Moskva: Prosvesheniye, 2010.

10. Jalolov J. Pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2011.

11. Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

12. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.

13. Hasanboyeva O. va boshqalar. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Ilm ziyo, 2012.

14. Qodirova F., Toshpo‘latova Sh., A‘zamova M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur, 2019.

-
15. Babayeva D.R. Nutq o‘stirish metodikasi. – Toshkent: Barkamol fayz media, 2018.
16. Nurmuhamedova M. Maktabgacha ta’limda nutq rivojlantirish texnologiyalari. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021.
17. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
18. Ziyomuhamedov B. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2009.
19. Matchonov S. Ta’lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish. – Toshkent: Fan, 2016.
20. Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2013.
- Ilmiy maqolalar va internet manbalari*
21. Xudoyberdiyeva N. “Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning pedagogik asoslari” // Pedagogik ta’lim jurnali. – Toshkent, 2022. – №4. – B. 45–49.
22. Karimova D. “Maktabgacha ta’limda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish usullari” // Zamonaviy ta’lim. – 2021. – №6. – B. 52–56.
23. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. – Toshkent, 2022.
24. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi rasmiy sayti: Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi
25. O‘zbekiston Respublikasi Milliy kutubxonasi elektron bazasi: Milliy kutubxona elektron bazasi